

Stručni rad

JAVNA SVIJEST O POREMEĆAJIMA JEZIKA

Tjaša Čamernik

OŠ Ivana Cankarja Ljutomer

Sažetak

U ovom članku opisujem jezične poremećaje, specifične jezične poremećaje i probleme iz područja neujednačene terminologije i dijagnostičkih kriterija za definiranje specifičnih jezičnih poremećaja. Neujednačena terminologija i nejednaki dijagnostički kriteriji štetno utječu na područje kliničke prakse i znanstvenih istraživanja, kao i na svijest javnosti o jezičnim poremećajima. Razina svijesti roditelja posebno je važna, jer ima značajan utjecaj na pravovremeno upućivanje djeteta logopedu što zauzvrat utječe na bolji ishod terapije. Smatram da je ključno poboljšati javno informiranje, jer se samo na taj način može poboljšati polje prevencije i pravodobnog reagiranja roditelja.

Ključne riječi: jezični poremećaji, specifični jezični poremećaji, javna svijest

1. UVOD

Jezični poremećaj je poremećaj u razumijevanju i / ili upotrebi govornog, pismenog ili drugog simboličkog sustava (npr. znakovni jezik). Poremećaj može uključivati oblik, sadržaj i / ili upotrebu jezika [1]. U stručnoj literaturi često susrećemo različite izraze koji označavaju jezične poremećaje. Za jezične poremećaje koji nisu uvjetovani poznatim neurološkim, percepcijskim, kognitivnim ili emocionalnim deficitom, u svijetu se etablirao pojam specifični jezični poremećaj, a koriste se i različiti sinonimi: poremećaj govornoga jezika, razvojna disfazija, specifično kašnjenje u jezičnom razvoju i specifični jezični deficit [12]. Upotreba različitih termina jedan je od čimbenika koji utječu na djetetov pristup uslugama logopedске terapije i javnu svijest o jezičnim poremećajima [3]. Javna svijest je izuzetno važna, jer izravno utječe na prepoznavanje jezičnih poremećaja, pravovremeno upućivanje logopedu, na ishod terapije, pristup uslugama logopedске terapije tw na odnos prema osobama s poremećajima govora i jezika [21].

2. POREMEĆAJI JEZIKA

Bishop i sur. [7] definiraju jezične poremećaje kao trajne jezične probleme koji utječu na sposobnosti djeteta u svakodnevnom životu i na akademskom području. Grobler [10] ističe da se u dobi od 4 do 5 godina mogu razlikovati dvije grupe jezičnih problema koji se razlikuju po etiologiji i karakteristikama. Kad je riječ o zaostajanju jezika, iz poznatih razloga, govor se javlja kasnije, a vremenski odmak jezičnog razvoja je pritom tipičan. Kada govorimo o specifičnom jezičnom poremećaju, misli se na odsutnost poznatih uzroka, dok je tijek usvajanja jezika specifičan. Autori Ljubešić [15] i Žerdin [22] ističu slično, rekavši da neka djeca imaju sporiji razvoj ili sporije usvajanje jezika, međutim, razvoj se odvija u tipičnom slijedu. Kod neke djece pojavljuje se potpuno drugačije usvajanje jezika.

2.1. SPECIFIČNI JEZIČNI POREMEĆAJI

Izraz specifični jezični poremećaj odnosi se na jezični poremećaj nepoznatog uzroka i odnosi se na djecu čija se jezična vještina značajno razlikuju prema kronološkoj dobi i neverbalnim sposobnostima. Bilo koja razina jezika može se poremetiti [8].

Bishop [3] kaže da djeca sa specifičnim jezičnim poremećajem imaju značajne poteškoće u usvajanju govora i jezika, kao i tipičan razvoj u svim ostalim područjima. U njemu su sažete najčešće karakteristike djece sa specifičnim jezičnim poremećajem: djeca govore kasnije, imaju artikulacijske poremećaje, koriste pojednostavljene gramatičke strukture, imaju manje ekspresivan i receptivni rječnik, slabo verbalno kratkotrajno pamćenje i poteškoće u razumijevanju složenih jezičnih struktura kada sugovornik govori vrlo brzo.

Specifični jezični poremećaj se također manifestira kao problem u područjima razumijevanja vremenskih i prostornih pojmova, razumijevanja i korištenja pasivnih rečenica, prenesenih značenja, razumijevanja humora, a neki imaju problema i sa socijalnim vještinama, jer specifični jezični poremećaj stvara teže povezivanje s vršnjacima [11].

2.2. TERMINOLOGIJA I POVIJEST POIMANJA SPECIFIČNIH JEZIČNIH POREMEĆAJA

Povijesno gledano, na imenovanje jezičnih poremećaja u određenom razdoblju utjecalo je nekoliko čimbenika: uključivanje različitih disciplina (lingvistika, medicina, govorna terapija i psihologija) koje su imale različita teorijska polazišta, razvoj zdravstvenog i obrazovnog sustava te znanstveno-metodološki pristup jezičnom istraživanju jezičnih poremećaja. U samom početku terminologija se usredotočila uglavnom na djecu koja su imala probleme s jezičnim izražavanjem. Nakon 1900. godine pojavili su se izrazi koji su ukazivali na svijest da jezični poremećaji utječu ne samo na izražavanje nego i na razumijevanje. Godine 1981. počeo se koristiti izraz specifični jezični poremećaj [18]. Bishop [5] napominje da se u opisu specifičnih jezičnih poremećaja u različitim disciplinama koriste različiti izrazi, te stoga naglašava potrebu za objedinjavanjem terminologije. Smatra da javnost počinje pridavati manje važnosti fenomenu za koji se koristi toliko različitih izraza. Kao rezultat toga, postoji velika tendencija objedinjavanja terminologije u području jezičnih poremećaja, posebno u zemljama koje govore engleski jezik. U sklopu projekta CATALISE, koji je imao za cilj objedinjavanje terminologije i dijagnostičkih kriterija u području jezičnih poremećaja, odlučeno je zamijeniti pojam specifični jezični poremećaj terminom poremećaja u razvoju jezika (DLD), koji se odnosi na jezične poremećaje nepoznatog uzroka [7].

2.3. DIJAGNOSTICIRANJE SPECIFIČNIH JEZIČNIH POREMEĆAJA

U literaturi se pojavljuju različiti kriteriji za dijagnosticiranje određenog jezičnog poremećaja, ali svima je zajedničko da uključuju značajno niske jezične vještine, neusklađenost verbalnih i neverbalnih vještina i kriterije isključenosti (genetski sindromi, gluhoća i naglušost i socijalna deprivacija) [5], Bishop i sur. [6] ističu pitanje neujednačenih dijagnostičkih kriterija koji imaju štetan učinak na polje kliničke prakse i znanstvenih istraživanja. Vjeruju da se razlike između korištenih kriterija pojavljuju i zbog različitih profesija uključenih u područje govornih i jezičnih poremećaja. Da bi se unificirali dijagnostički kriteriji, Bishop i sur. [6] proveli su prvi dio projekta CATALISE. Korištenjem dijagnostičkih kriterija, jezični poremećaji podijeljeni su u jezične poremećaje u razvoju (DLD) i jezične poremećaje povezane sa specifičnim biomedicinskim stanjem (jezični poremećaj povezan s x), poput: oštećenja mozga / neurodegenerativni poremećaji / genetski ili kromosomski poremećaji / senzorneuralni gubitak sluha / autistični poremećaji i mentalna retardacija. Prvo su utvrdili dva ključna kriterija za prepoznavanje

jezičnih poremećaja: trajni jezični problemi koji djetetu ometaju u svakodnevnom životu i loša prognoza.

Zaključili su da za dijagnosticiranje poremećaja u razvoju (DLD) treba uzeti u obzir sljedeće kriterije: jezični poremećaji ometaju djetetov svakodnevni život, a djetetovi su problemi vjerojatno (ili još uvijek nisu) riješeni do pete godine života te da problemi nisu povezani s poznatim biomedicinskim stanjima, kao što su: oštećenje mozga, neurodegenerativni poremećaji, genetski ili kromosomski poremećaji (npr. Downov sindrom), senzorneuralni gubitak sluha, autistični poremećaji i poremećaji mentalnog razvoja. Oni ističu da specifični jezični poremećaj (DLD) može biti povezan s određenim stanjima / bolestima koje ne sprečavaju dijagnozu specifičnog jezičnog poremećaja: ADHD, dispraksija, disleksija, poremećaji govora i poremećaji ponašanja i emocija.

3. VAŽNOST JAVNE SVIJESTI U PODRUČJU LOGOPEDIJE I SURDOPEDAGOGIJE

Upotreba različitih termina i dijagnostičkih kriterija jedan je od čimbenika koji utječu na djetetov pristup uslugama logopedске terapije, javnu svijest, poznavanje jezičnih poremećaja [5], polje kliničke prakse i znanstvenih istraživanja [6]. Unatoč činjenici da su jezični poremećaji mnogo češći od autističnih poremećaja, pojam autizam ljudima je poznatiji, a istovremeno je učinjeno mnogo više istraživanja na području autističnih poremećaja nego na području specifičnih jezičnih poremećaja. Također, unatoč sličnoj učestalosti i težini poremećaja, dostupno je mnogo više publikacija o disleksiji i ADHD-u nego o specifičnom jezičnom poremećaju [4]. Autorica ističe da je uzrok najvjerojatnije u neujednačenoj terminologiji i dijagnostičkim kriterijima specifičnog jezičnog poremećaja, a Silverman i Brosco [19] vjeruju da je uzrok i u samoj struci, koju povezujemo s određenim deficitom ili poremećajem. Stoga se više pažnje posvećuje poremećajima koje povezujemo s medicinom, nego poremećajima koje pretežito povezujemo s pedagoškom profesijom. Oni također ističu da je specifičan jezični poremećaj skriven ili manje uočljivi, a dječji problemi nisu uvijek očigledni.

U istraživanju koje je provela američka udruga (ASHA), logopedi i audiolozi naveli su nedostatak svijesti javnosti o jezičnim poremećajima kao glavni razlog za kasno prepoznavanje jezičnih poremećaja kod djece (American Speech-Language-Hearing Association, 2013). Razina svijesti roditelja u javnosti je posebno važna, jer utječe na pravovremenu upućivanje djeteta logopedu, što zauzvrat utječe na ishod terapije [20]. Mahmoud i sur. [16] ističu da slaba svijest javnosti utječe na slabiji pristup uslugama logopedске službe, jer često osobe kojima je potrebna logopedska terapija ne znaju gdje potražiti pomoć zbog nedostatka znanja o struci. Bolja svijest javnosti također utječe na pozitivan stav i manje diskriminiranje ljudi s poremećajima govora i jezika [21].

3.1. ISTRAŽIVANJE NA PODRUČJU JAVNE SVIJESTI

Provedeno je nekoliko istraživanja koja su proučavala javnu svijest i znanje o govornoj terapiji i pojedinim poremećajima govora i jezika. Većina autora smatra da je svijest javnosti o tom problemu nezadovoljavajuća.

Mahmoud i sur. [16] istraživali su svijest javnosti i znanje govorne terapije u Jordanu. Usredotočili su se na poznavanje logopedске profesije i na pojedine poremećaje govora i jezika. Ustanovili su da je svijest javnosti i poznavanje logopedске terapije u puno gorem stanju nego što bi bilo poželjno. Imura i sur. [13] istražili su svijest i znanje javnosti o mucanju u Japanu i otkrili da je ono ograničeno. Otkrili su da je 55,8% ispitanika već čulo za mucanje ili su upoznali nekoga tko je mucao, ali većina njih nije imala odgovarajuće osnovno znanje o mucanju. U međunarodnom istraživanju [9] gdje je tema ankete bila javna svijest o afaziji, 37,1% ljudi je već čulo za afaziju, a samo 9,2% ljudi imalo je osnovno znanje o afaziji. Rezultati su pokazali da je razina svijesti javnosti vrlo niska. U sklopu međunarodnog projekta koji istražuje javnu svijest o jezičnim poremećajima, istraživanje je provedeno i u Hrvatskoj [14]. Rezultati su pokazali da je razina svijesti javnosti upitna. Više od polovice ispitanika već je čulo za jezične poremećaje, a većina nema dovoljno znanja o njima. Nasuprot tome, autori provedenog istraživanja o osviještenosti javnosti o logopedskoj terapiji i profesiji logopedске terapije u Egiptu i Maleziji [18]; [21] smatraju da je svijest javnosti vrlo visoka.

4. ZAKLJUČAK

Područje terminologije i dijagnostičkih kriterija na području cjelovite logopedije i surdopedagogije od izuzetne je važnosti. Visoka svijest javnosti utječe na bolji pristup uslugama logopedске terapije, uspješniju prevenciju i bržu identifikaciju jezičnih poremećaja te na pravovremenu govornu terapiju.

Vjerujem da je na temelju rezultata istraživanja osviještenosti javnosti potrebno podići svijest javnosti o profesiji logopeda i surdopedagogije (u kojim institucijama djeluju, koje usluge nude, kako stupiti u kontakt s logopedom / surdopedagogom itd. ...). Također je potrebno podići svijest javnosti o pojedinim poremećajima govora i jezika i njihovim osobinama, kao i o svim dobnim skupinama s kojima rade logopedi i surdopedagozi. Javna svijest se može odvijati putem različitih kanala; putem medija (televizija, radio), plakata, brošura, javnih predavanja i kampanja. Preventivni testovi u vrtićima, školama i raznim institucijama također su izuzetno važni za poboljšanje javne svijesti. U obrazovnim ustanovama imalo bi smisla pripremiti različite radionice i obuke za roditelje, učitelje i sve stručnjake koji su često u kontaktu s poremećajima govora i jezika. Timski rad između različitih stručnjaka također je izuzetno važan jer omogućuje odgovarajuće informiranje osoba kojima je potrebna pomoć logopeda i surdopedagoga pomoć.

5. LITERATURA

1. American Speech-Language-Hearing Association. (2013). At a glance: Public lacks critical awareness of early detection. *The ASHA Leader*, 18(7), 21–21. <https://leader.pubs.asha.org/doi/10.1044/leader.AAG.18072013.21>
2. American Speech-Language-Hearing Association. URL: <https://www.asha.org/policy/RP1993-00208/> (16.5.2019.)
3. Bishop, D. V. M. (2006). What causes specific language impairment in children? *Current directions in psychological science*, 15(5), 217–221. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2582396/?fbclid=IwAR1ERqEQiHiPIQ5uvm67zAq6FwmOg4T_4pbLfU0i5i8U64izJu3QoTasU-k
4. Bishop, D. V. M. (2010). Which neurodevelopmental disorders get researched and why? *PLOS ONE*, 5(11). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0015112>
5. Bishop, D. V. M. (2014). Ten questions about terminology for children with unexplained language problems. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 49 (4), 381–415. https://www.researchgate.net/publication/264938035_Ten_questions_about_terminology_for_children_with_unexplained_language_problems
6. Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T. in CATALISE Consortium. (2016). CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi Consensus Study. Identifying language impairments in children. *PLOS ONE*, 11(7). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0158753>
7. Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T. in CATALISE-2 Consortium. (2017). Phase 2 of CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi Consensus Study of problems with language development: Terminology. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1068–1080. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jcpp.12721>
8. Blaži, D. (1997). Obilježja posebnih jezičnih teškoća. V I. Rodić (ur.), *Jezične teškoće školske djece: Oblici, uzroci, posljedice, otklanjanje* (str. 97–104). Školske novine.
9. Code, C., Papathanasiou, I., Rubio, S. L., de la Paz Cabana, M., Villanueva, M. M., Haaland-Johansen, L., Prizl Jakovac, T., Leko, A., Žemva, N., Patterson, R., Berry, R., Rochon, E., Leonard, C. in Robert, A. (2016).

Research report: International patterns of the public awareness of aphasia. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 51 (3), 276–284.

https://www.researchgate.net/publication/284806514_International_patterns_of_the_public_awareness_of_aphasia

10. Grobler, M. (2002). Otroci s specifično govorno-jezikovno motnjom. V N. Končnik Goršič in M. Kavkler (ur.), *Specifične učne težave otrok in mladostnikov* (str. 121–134). Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
11. Grobler, M. (2006). Specifična jezikovna motnja. V I. Andolšek, N. Končnik Goršič in Ž. Brišar Slana (ur.), *Mozaik našega delovanja : zbornik prispevkov ob 50-letnici Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše Ljubljana : [50 let : 1955–2005]* (str. 272–281). Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
12. Grobler, M. (2010). Odkrivanje specifičnih primanjkljajev na področju jezika s tehniko ponavljanja stavkov. V I. Andolšek in M. Hudoklin (ur.), *Izzivi in pasti otroštva in adolescence* (str. 164–174). Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
13. Iimura, D., Yada, Y., Imaizumi, K., Takeuchi, T., Miyawaki, M. in Van Borsel, J. (2018). Public awareness and knowledge of stuttering in Japan. *Journal of communication disorders*, 72. <https://www.sciencedirect-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/science/article/pii/S0021992417300473>
14. Kuvač Kraljević, J. in Matić, A. (2019). Public awareness of developmental language disorders in Croatia. Neobjavljeno delo.
15. Ljubešić, M. (1997). Razvojni jezični poremećaji i problemi njihova određenja. V I. Rodić (ur.), *Jezične teškoće školske djece: Oblici, uzroci, posljedice, otklanjanje* (str. 11–16). Školske novine.
16. Mahmoud, H., Aljazi, A. in Alkhamra, R. (2014). A study of public awareness of speech-language pathology in Amman. *College student journal*, 48(3), 495–510. https://www.researchgate.net/publication/272351900_A_Study_of_Public_Awareness_of_Speech-Language_Pathology_in_Amman
17. Mostafa, E. in El-Rabie Ahmed, M. (2018). Public awareness of delayed language development in Upper Egypt. *The Egyptian Journal of Otolaryngology*, 34(1), 94–102. <http://ejo.eg.net/article.asp?issn=1012-5574;year=2018;volume=34;issue=1;spage=94;epage=102;aulast=Mostafa>

18. Reilly, S., Tomblin, B., Law, J., McKean, C., Mensah, F. K., Morgan, A., Goldfeld, S., Nicholson, J. M. in Wake, M. (2014). Specific language impairment: a convenient label for whom? *International journal of language and communication disorders*, 49(4), 416–451.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4303922/>
19. Silverman, C. in Brosco, J. P. (2007). Understanding autism: Parents and pediatricians in historical perspective. *Archives of pediatrics and adolescent medicine*, 161(4), 392–398.
<https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/570026>
20. Vameghi, R., Bakthiari, M., Shirinbayan, P., Hatamizadeh in N., Biglarian, A. (2015). Delayed referral in children with speech and language disorders for rehabilitation services. *Iranian Rehabilitation Journal*, 13(1), 16–20.
<https://pdfs.semanticscholar.org/2cd4/6d4daedbb49ece333f49545b0eb252907ca4.pdf>
21. Ying Chu, S., Ping Tang, K., McConnell, G., Mohd Rasdi, H. F. in Yuen, M. C. (2019). Public perspectives on communication disorders and profession of speech-language pathology. *Speech, language and hearing*, 22(3), 172–182.
https://www.researchgate.net/publication/331088005_Speech_Language_and_Hearing_Public_perspectives_on_communication_disorders_and_profession_of_speech-language_pathology_View_supplementary_material_Public_perspectives_on_communication_disorders_and_pr
22. Žerdin, T. (2003). *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja*. Svetovalni center za otroke, mladostnice in starše in društvo Bravo.